

ІНСТИТУТ НЕОБЕРЕЖНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

THE INSTITUTE OF CIVIL LAW NEGLIGENCE AND ITS INFLUENCE ON AMOUNT OF THE DAMAGES

Чупрій Д.Ю., студентка III курсу
юридичного факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядається проблема визначення виду необережної форми вини в цивільному праві та його впливу на розмір відшкодування шкоди за позадоговірними зобов'язаннями. Нормативні акти, що регулюють цивільні правовідносини, передбачають існування двох видів цивільно-правової необережності – грубої та простої, однак законодавство не лише не визначає критеріїв їх розмежування, а й досі містять термінологічну плутанину, коли в різних правозастосовних актах один і той самий вид необережності має різні назви. Проаналізовано погляди класиків цивілістики та сучасних вчених на визначення межі між видами необережності. У статті обґрунтовується недоцільність розрізняти грубу та просту необережність за аналогією до кримінально-правових понять, як це пропонує частина вчених. Доводиться необхідність включення до Цивільного кодексу норми, яка б давала змогу судам не тільки зменшувати розмір відшкодування шкоди, що настала через грубу необережність потерпілого, а й за відповідних обставин звільняти заповдіювача шкоди від її відшкодування. Зокрема, з урахуванням характеру цивільно-правових відносин, не варто формулювати це положення як імперативне, лишаючи за судами визначати відповідальність особи, з огляду на фактичну обставинку та інші суттєві характеристики. Оскільки ч. 4 ст. 1193 Цивільного кодексу України покладає визначення виду необережності на розсуд суддів, у статті здійснено аналіз судової практики щодо визначення судами виду цивільно-правової необережності. Наголошується на потребі якнайшвидшого узгодження понять «проста необачність», «легка необережність» і «проста необережність», які містяться в різних нормативних актах і, як виявлено, мають аналогічний зміст. Пропонується визначити у Цивільному кодексі України базові орієнтири, які дали б змогу розрізнити види цивільно-правової необережності. Для цього пропонується вважати підхід римських цивілістів до визначення грубої необережності як «нерозуміння того, що всі розуміють» базовим для вироблення критеріїв розмежування видів необережної форми вини в цивільному праві.

Ключові слова: види цивільно-правової необережності, форми вини в цивільному праві, груба необережність, проста необачність, проста необачність, відшкодування шкоди.

The article deals with the problem of determining the type of negligence in civil law and its effect on the amount of damages for non-contractual obligations. The Civil Code of Ukraine provide the existence of two types of negligence – gross and simple. However, the legislation does not define the criteria for their delineation, and this institute still has terminological confusion when in the legal acts the different types of negligence are named in different ways. The views of the classics of civilistics and modern scholars on the determination of the boundary between types of negligence are analyzed.

The article criticizes determining the difference between gross and simple negligence by analogy with criminal law concepts. The article provides inclusion in the Civil Code a rule that allow to release a person from compensation for harm. In particular, was given the nature of civil-law relations, that should not be formulated as imperative, but leaving the courts to determine the responsibility of the person, based on the actual situation and other essential characteristics. As part 4 of Article 1193 of the Civil Code of Ukraine lays down the definition of negligence at the discretion of judges, the article analyzes the case law regarding the courts' determination of civil negligence. The need for the fastest possible harmonization of the concepts of "simple carelessness", "easy carelessness" and "simple negligence" is actual. It is proposed to define in the Civil Code of Ukraine basic guidelines that would distinguish between types of civil negligence. For this purpose, it is suggested to consider the approach of Roman civilists to the definition of gross negligence as a "misunderstanding of what everyone understands" as the basic one for developing criteria for the delineation of types of negligence in civil law.

Key words: types of civil law negligence, forms of guilt in civil law, gross negligence, negligence, damages.

Поняття та сутність вини в цивільному праві протягом десятиліть належить до числа найдискусійніших питань, практичне значення яких ставить їх перед українським законодавцем та вітчизняними науковцями особливо гостро, адже чітке визначення форм та видів вини так і не знайшло чіткого нормативного врегулювання. І хоча цивільно-правова відповідальність має компенсаційний характер, а визначення форми вини не властиве цивільному праву, іноді відсутність вини відповідної форми у правопорушника, а подекуди й у потерпілого, значно впливає на розмір відшкодування шкоди. Однак відсутність нормативного розмежування форм вини, зокрема необережної, та їх видів, передбачених Цивільним кодексом України (ЦК) та правозастосовними актами, створює невизначеність як у цивільно-правовій науці, так і в судовій практиці.

У цивільному праві традиційно розрізняють умисну та необережну форми вини, крім того, законодавець поділяє необережність на окремі види. Так, ч. 3 ст. 950 ЦК передбачає відповідальність зберігача за втрату (нестачу) або пошкодження речі після закінчення строку зберігання лише за наявності його умислу або грубої необережності. У ч. 2 ст. 1193 ЦК йдеться про врахування грубої необережності потерпілого, якщо вона сприяла виникненню або збільшенню шкоди, у процесі визначення розміру відшкодування шкоди [19].

Окрім грубої, виділяється також проста необережність. В абз. 3 п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 р. «Про практику розгляду судами справ за позовами про відшкодування шкоди» зустрічається також поняття «проста необачність», до якої зараховується, зокрема, перебування в нетверезому стані, нехтування правилами безпеки руху тощо [9], але саме по собі перебування в нетверезому стані не є прикладом грубої необережності, якщо при ньому не було порушено Правила дорожнього руху (абз. 4 п. 7 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки») [10].

Що стосується проведення межі між цими видами цивільно-правової необережності, то у ч. 2 ст. 1193 ЦК та абз. 3 п. 7 зазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України зазначено, що в кожному конкретному випадку вид необережної форми вини має визначати суд, враховуючи фактичні обставини справи (характер дії, обставини завдання шкоди, індивідуальні особливості потерпілого, його стан тощо) [9].

Таким чином, характер визначення грубої чи простої необережності є оціночним. Істотне значення має суб'єктивний фактор: те, що водночас визначається грубою

необережністю, в іншому може вважатися простою. Стабільна судова практика із цього питання не склалася, тому визначальної ролі у визначенні виду необережності набуває розсуд судді. До того ж нагальною проблемою є термінологічне непорозуміння щодо одного і того самого виду необережності, що значно ускладнює вирішення судом цивільних спорів.

У доктрині також панує різноманіття поглядів на види необережної форми вини в цивільному праві. Поширеною серед науковців лишається позиція щодо розмежування простої та грубої необережності за аналогією до кримінального права. Так, приміром, радянський вчений О. Йоффе у розумінні видів цивільно-правової необережності вважав за необхідне враховувати кримінально-правові поняття самопевненості та недбалості. Останню він пов'язував, перш за все, із загальною обізнаністю особи про здатність вчинених нею дій викликати наслідки, що фактично настали [5, с. 124]. Цієї точки зору дотримувалися С.Д. Гринько [3] та Г.К. Матвеев [6]. О.В. Церковна також пропонує співвіднести грубу необережність із кримінально-правовою самопевненістю, а просту необережність – з недбалістю [18]. Таким чином, прибічники цієї позиції вважають за доцільне визнавати дії (бездіяльність) особи грубою необережністю, якщо вона не передбачала шкідливих наслідків своїх дій, однак з огляду на фактичні обставини могла й мала передбачити їх. Своєю чергою, дії (бездіяльність) особи пропонують вважати простою необережністю, якщо вона передбачала наслідки дій, але легковажно сподівалася їх уникнути (хоча за фактичними обставинами вона могла і мала передбачити неминучість шкоди).

І. Спасибо-Фатеева, застерігаючи, що виокремлення різних форм вини і, як наслідок, міри відповідальності, притаманне більше кримінальному праву, ніж цивільному, розрізняє види необережності з огляду на усталені поняття самопевненості та недбалості у кримінальному праві. Так, науковець вказує, що необережність може проявлятися або в тому, що людина не передбачає наслідків своїх вчинків, хоч мала їх передбачити (недбалість), або передбачає їх і легковажно розраховує їх запобігти (самопевненість) [15].

На наш погляд, спроби сприйняття інституту необережності в цивільному праві за аналогією є, як мінімум, застарілими та такими, що не відповідають сучасним тенденціям розвитку цієї галузі права. Розуміння вини крізь призму суб'єктивної концепції, тобто як психологічного ставлення особи до своїх протиправних дій та їх наслідків, без сумніву, є важливим для кримінального права, в якому форми вини набувають важливого практичного значення, однак не відповідає сутності цивільно-правових деліктів. Цілоком слушною, на нашу думку, є позиція М.І. Брагінського та В.В. Вітрянського, які оцінили запозичення видів необережності з кримінального права як «інерційний рух цивільно-правової доктрини тупиковим шляхом, визначеним у радянський період, коли цивілістиці було нав'язане поняття вини, «густо замішане» на чужих для неї кримінально-правових елементах» [2, с. 218]. Природа цивільних правовідносин передбачає наявність таких особливих понять, як відповідальність без вини, відповідальність юридичних осіб тощо, таким чином, очевидно є потреба відходу від кримінально-правових понять та вироблення суто цивілістичного підходу як до інституту вини, так і до розуміння окремих її форм.

У пошуках такого підходу варто звернутися до витоків цивільного права. Римські цивілісти розрізняли кілька видів (ступенів) вини – *culpa*. Першою формою вини вважалася *culpa lara* – груба вина, груба недбалість, при якій не проявляється та міра дбайливості та обачності, яку можна вимагати від кожного, тобто груба вина – це надзвичайна недбалість, нерозуміння того, що всі розуміють. Другою формою вини була легка вина – *culpa velis*, пізніше *culpa (velis) in abstracto*, тобто вина за абстрактним

мірилом. Суть легкої вини полягала у відсутності дбайливості, притаманної доброму господарю, тобто *bonus paterfamilias* або ж *diligent paterfamilias*, що й виступало основним мірилом, хоча й абстрактним. Цей тип був визначальним у процесі визначення ступеня дбайливості боржника під час виконання ним зобов'язання і ступеня його відповідальності за порушення [7, с. 138].

Сприймаючи позицію римських цивілістів, Б. Антімонов здійснив спробу розширити розуміння умов, які визначають «негрубу необережність», та зазначив, що ними можуть стати вимушена поспішність, роздвоєння уваги, з огляду на складність та швидкість подій, що розвиваються, загроза особистій безпеці і безпеці близьких людей. Науковець звертає увагу, що в іншій обставині ця ж поведінка розцінювалася б уже як груба необережність [1, с. 112].

Д.В. Боброва для розмежування простої і грубої необережності вважала за потрібне використовувати згадане вище положення римського права «нерозуміння того, що всі розуміють», а також брати до уваги ступінь шкідливості наслідків протиправного діяння. Так, у разі грубої необережності особа порушує елементарні правила поведінки, а тому ступінь шкідливих наслідків досить великий. У разі простої необережності протиправність, навпаки, полягає в порушенні складних правил, через що ступінь передбачення наслідків досить малий [4, с. 515].

У літературі також висловлюється необхідність передбачити в новому цивільному законодавстві таку форму необережності, як неосвіченість, при якій суб'єкт не виявляє у своїх діях необхідних знань, яких вимагає його діяльність [4, с. 515]. Д.В. Боброва визначала психологічний механізм цієї форми вини в тому, що особа усвідомлює свою невідповідність до обраної нею діяльності і не може передбачити негативні наслідки з причини своєї некомпетентності [4, с. 516].

На наш погляд, введення на законодавчому рівні третьої форми необережності за відсутності законодавчо визначених критеріїв розмежування вже наявних створить додаткову змістовну та термінологічну плутанину в чинному законодавстві. Крім того, введення такої форми необережності, як необізнаність, не має практичної потреби, адже, за словами самого автора, її існування в законі не впливатиме на розмір цивільної відповідальності, однак воно було б застереженням для тих, хто, усвідомлюючи свій низький професійний рівень, береться за роботу, яка потребує високої професійної кваліфікації. На нашу думку, таке застереження є цілком очевидним як із точки зору суспільства, так і для самої особи, з огляду на те, що вона «усвідомлює свій низький професійний рівень» та має достатній інтелектуальний рівень, аби передбачити можливість настання негативних наслідків свого діяння. Сама ж «необізнаність» з огляду на особу правопорушника та фактичні обставини цілком може «поглинатися» поняттям як грубої необережності, так і простої необережності.

Як зазначалося вище, аналіз українського законодавства виявляє термінологічні розходження та змістовні непорозуміння таких понять, як «недбалість» (вжите у ст. 27 Закону України «Про нотаріат» як форма вини), «проста необачність» (фігурує у п. 2 Постанови Верховного Суду України № 6 від 27.03.1992 р. «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» як вид необережності) та «проста необережність», хоча у судовій практиці відсутнє їх чітке розмежування. І. Спасибо-Фатеева, коментуючи цю проблему, не ототожнює недбалість і необережність, а навпаки, співвідносить їх як частину і ціле, хоча вказує, що на практиці вирази «груба необережність» та «груба недбалість» розглядаються як рівнозначні [15].

Оскільки стабільна судова практика щодо розмежування грубої та простої необережності нині не склалася,

а законодавець покладає вирішення цього питання в кожній конкретній справі на розсуд судді, котрий виходить із необхідності враховувати всі обставини конкретної справи та особу правопорушника, дослідження впливу видів необережності на розмір відшкодування шкоди вважаємо неможливим без аналізу окремих судових рішень, а також фактичних обставин, котрі вплинули на визнання суддею необережності особи або грубою, або простою.

Цікавою є актуальна досі справа № 607/10490/17 про відшкодування шкоди, завданої внаслідок ДТП. Відповідно до обставин справи, сторонами є пішохід (позивач) та водій автомобіля (відповідач). Наїзд автомобіля на пішохода стався через те, що останній переходив дорогу в темну пору доби поза межами пішохідного переходу в темному одязі з капюшоном та навушниками, а водій не мав технічної змоги зупинити транспортний засіб шляхом екстреного гальмування. Відповідач в апеляційній скарзі просив суд визнати дії пішохода грубою необережністю. Розглядаючи цю скаргу, апеляційний суд вказав на те, що в цивільному праві розрізняють грубу та просту необережність: проста необережність має місце тоді, коли особа не дотримується високих вимог, пред'явлених до неї як до особистості, що здійснює в цих умовах певний вид діяльності, а груба – тоді, коли особа не тільки не дотримується високих, а й мінімальних вимог уважності і обережності, які зрозумілі кожному. Суд не визнав дії потерпілого грубою необережністю, оскільки ДТП сталося під час переходу потерпілим проїзної частини, а не під час руху паралельно дорозі, а п. 4.4 Правил дорожнього руху зобов'язує виділити себе або мати на одязі світлодифузійні елементи лише тих осіб, що рухаються проїзною частиною або узбіччям паралельно дорозі в темну пору доби або в умовах недостатньої видимості [11]. На цю справу чекає перегляд у суді касаційної інстанції.

Викладена вище справа викликає інтерес через те, що у ній суд апеляційної інстанції не лише визначає вид необережності особи, а й розгортає обґрунтовує свою позицію, пояснюючи різницю між грубою та простою необережністю. Чітко прослідковується те, що суд керується згаданими нами раніше традиціями римського права. Таке рішення в судовій практиці є рідкісним, адже суди, визначаючи у своєму рішенні вид необережної форми вини особи, зазвичай констатують наявність чи відсутність недотримання особою встановлених норм, за замовчуванням вирішуючи питання про те, чи були недотримані елементарні норм поведінки, які зрозумілі усім, хоча такий «критерій» розмежування існує лише в доктрині та нормативно ніде не закріплений.

Прикладом такої практики є рішення у справі № 22-Ц-629/2007, в якому вирішувалося питання про відшкодування Відкритим акціонерним товариством «Суми-обленерго» матеріальної та моральної шкоди спадкоємцям загиблого внаслідок ураження струмом від дотику рибальською вудкою до дротів високовольтної повітряної лінії, що, як доводили позивачі, були встановлені занадто низько. Суд встановив, що дроти дійсно знаходилися на висоті, дещо нижчій від мінімально допустимої, однак поведінка самого потерпілого сприяла виникненню шкоди, адже він знехтував заборобою ловити рибу в охоронній зоні повітряної лінії електричної мережі та наближати до цієї лінії сторонні предмети. При цьому, як зазначається в рішенні суду, незначна відстань від потерпілого до дротів була очевидною, а можливі негативні наслідки для життя і здоров'я потерпілим не виключались. Колегія суддів встановила, що такі дії не можна назвати простою необережністю. Оскільки дії потерпілого є грубою необережністю, розмір відшкодування шкоди судом було зменшено [14].

Таким чином, суд не зміг відмовити у відшкодуванні збитків через те, що у діях загиблого потерпілого був відсутній умисел, а саму шкоду завдано джерелом підвищеної небезпеки. На визначення судом необережності потерпілого як грубої вплинуло те, що він порушив конкретну

норму п. 8 Правил охорони електричних мереж, затверджених постановою КМУ від 4 березня 1997 р. № 209, забороняє вчиняти в охоронних зонах повітряних ліній будь-які дії, що, зокрема, можуть призвести до нещасного випадку. Ця заборона, на наш погляд, є цілком очевидною для пересічної дієздатної фізичної особи.

Порушення чітко визначених правил поведінки під час зайняття конкретною діяльністю позивачем у справі № 317/346/17 також вплинуло на визначення його дій як грубої необережності. Він вимагав стягнути відшкодування майнової та моральної шкоди з відповідача, який вбив його мисливського собаку. Відповідно до матеріалів справи, позивач зайшов із своїми мисливськими собаками на земельну ділянку відповідача, порушивши таким чином правила полювання з собаками. Один собака схопив свійську тварину відповідача, після чого він був змушений вистрелити в неї. Під час перегляду справи судом апеляційної інстанції позивачеві було відмовлено у відшкодуванні шкоди через те, що її було завдано відповідачем у стані необхідної оборони, а сам позивач явно порушив установлені правила полювання з собаками, тому його дії є грубою необережністю. Правильність цієї позиції підтвердив також суд касаційної інстанції [8].

Як і в попередній справі, особа грубо порушила встановлені норми полювання із собаками, зайшовши з ними на чужу земельну ділянку в межах населеного пункту. Але на рішення суду відмовити йому у відшкодуванні шкоди вплинув факт завдання йому шкоди відповідачем, що перебував у стані необхідної оборони. В іншому ж разі при порушенні такого характеру розмір відшкодування шкоди був би просто зменшений відповідно до вимог ст. 1193 ЦК, як, наприклад, у наступній справі.

Оскільки суд у разі наявної в діях потерпілого грубої необережності, відповідно до ст. 1193 ЦК, не може відмовити йому у відшкодуванні шкоди, позивачка у справі № 6-5525св14 просила суд стягнути відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої відповідачем внаслідок наїзду на її собаку, що був випущений самою позивачкою із двору. Суди першої та апеляційної інстанції, неправильно застосовавши норми матеріального права, помилково відмовили у відшкодуванні збитків, посилаючись на те, що позивачка не дотрималася Правил утримання тварин населення, підприємствами, закладами та організаціями на території її населеного пункту та допустила вільний вигул собаки у дворі будинку та сприяла виникненню обставин, за яких тварина загинула. Цю позицію підтримав і апеляційний суд, однак суд касаційної інстанції, вказавши, що в діях позивача дійсно наявна груба необережність, звернув увагу на невідповідність чинному законодавству (а саме – ст. 1193 ЦК) відмови суду у відшкодуванні матеріальної шкоди позивачці [16].

Вочевидь, суди першої та апеляційних інстанцій під час вирішення цієї справи керувалися не чинною нині нормою ст. 454 ЦК УРСР 1963 р., яка наділяла суд правом не лише зменшити розмір відшкодування, а й взагалі відмовити у відшкодуванні шкоди, якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, якщо інше не було передбачене законом [20]. Відсутність аналогічної за змістом норми в сучасному законодавстві позбавляє суд змоги діяти згідно з принципами справедливості та розумності під час вирішення справ, коли фактичні обставини на момент завдання шкоди через грубе порушення потерпілим елементарних правил поведінки у конкретній ситуації чи при відповідній діяльності склалися таким чином, що завдання цієї шкоди стало по суті невідворотним. На нашу думку, більш виправданими судовою практикою у такому разі є норми ЦК УРСР 1963 р., оскільки ймовірність бути позбавленим змоги одержати відшкодування спонукала б осіб дотримуватися встановлених законом правил поведінки та відповідальніше ставитися до власної діяльності.

Керуючись цим, не можемо повністю погодитися із позицією суду у справі № 22-ц/1190/1937/12, в якій позивач просив зняти з нього зобов'язання, що виникло у результаті завдання матеріальної та моральної шкоди пішоходу внаслідок наїзду, який у темну пору доби без світловідбивних засобів рухався проїжджою частиною в сільському населеному пункті. Оскільки суд, відповідно до ст. 1193 ЦК, не може зняти з позивача обов'язок, він розглянув змогу зменшити розмір відшкодування. Але суд визнав дії потерпілого легкою необережністю на підставі того, що він не є жителем населеного пункту, на території якого сталася ДТП, та до дня ДТП жодного разу в ньому не був, а тому наявність чи відсутність у місті тротуарів не були йому відомі. У частині дороги, якою рухався потерпілий, тротуар був відсутній, а виділити себе світловідбивними засобами він не мав змоги, адже був у форменому одязі залізничника. Таким чином, рішення суду унеможливило зменшення розміру суми відшкодування шкоди відповідно до ст. 1193 ЦК [17].

На наш погляд, у цій справі дії пішохода не є цілком розумними, а також є такими, що наражають його самого на небезпеку та призводять фактично до невідворотного завдання йому шкоди іншою особою. Позиція суду щодо легкої необережності потерпілого викликає сумнів, адже видається, що саме така поведінка підпадає під категорію «нерозуміння того, що всі розуміють», а отже, ця справа може слугувати прикладом, коли за наявності відповідної норми у чинному законодавстві позивача варто було б звільнити від відшкодування шкоди.

Проведений аналіз судової практики яскраво засвідчує, наскільки непередбачуваними для громадян можуть стати рішення суду у справах, предметом розгляду яких є визначення виду необережності та його впливу на розмір відшкодування, адже законодавчі орієнтири, які дали б змогу суддям однаково оцінювати фактичні обставини, досі знаходяться в зародковому стані.

Зважаючи на тенденції оновлення кодифікації цивільного права України, вважаємо цілком доцільним зазначити основні ознаки грубої та простої необережності безпосередньо в Цивільному кодексі, оскільки розгорнута характеристика цих різновидів вини представляється нам

неможливою з огляду на казуїстичність та певну «ситуативність» такого викладу. На наш погляд, цивілістична доктрина не знайшла більш універсального орієнтиру розмежування видів необережності, ніж бачення грубої необережності римськими юристами як «нерозуміння того, що всі розуміють». Таким чином, проста необережність – це недотримання високих вимог до особи, покладених на неї у зв'язку із здійсненням в цих умовах певного виду діяльності, а груба має місце тоді, коли особа не дотримується навіть мінімальних вимог уважності і обережності, які зрозумілі кожному. Актуальність такого орієнтиру підтверджує наявність прецеденту використання судом у процесі визначення виду необережності зазначеного принципу з римського права (справа № 607/10490/17). Натомість підхід до визначення видів необережності в цивільному праві за аналогією до кримінального не здатний урахувати природу цивільно-правових відносин, окрім того, нині він не застосовується судами.

Визначаючи такий орієнтир у законодавстві, не варто формулювати це положення як імперативне, лишаючи за судами право визначати вид необережності з урахуванням фактичної обстановки та інших суттєвих характеристик. На наш погляд, у такому разі буде враховано сутність цивільно-правових відносин.

Підсумовуючи, додамо, що основоположною проблемою інституту необережності в цивільному праві виступає позбавлення законодавцем суддів права відмовляти потерпілим у відшкодуванні шкоди, що виникла внаслідок грубого порушення ними елементарних правил поведінки, яке унеможливило відвернення заподіювачем цієї шкоди. На наш погляд, необхідність повернення до норми ЦК УРСР, яка надавала судам таку змогу, засновується на тому, що це, перш за все, підвищило б рівень відповідальності осіб щодо своїх дій. Однак зазначимо, що незалежно від того, чи буде поновлено право суддів відмовляти потерпілим у відшкодуванні шкоди у разі їх грубої необережності, на часі, насамперед, стоїть ліквідація термінологічної плутанини, яка протягом років існує в цивільному законодавстві та становить собою не лише теоретичну, а й практичну проблему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антимонов Б.С. Значение вины потерпевшего при гражданском правонарушении. Москва : Госюриздат, 1950. 276 с.
2. Брагинский М.И. Договорное право. Книга 1. Общие положения. Москва : Статут, 2011. 850 с. URL: https://private-right.ru/wp-content/uploads/Dogovornoe_pravo_T1.pdf
3. Гринько С.Д. Значення вини потерпілого в деліктних зобов'язаннях. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3 (31). С. 55–60.
4. Дзера О.В., Кузнецова Н.С. Цивільне право України. Підручник. Книга друга. Київ : Юрінком Інтер. 639 с.
5. Иоффе О.С. Ответственность по советскому гражданскому праву. Ленинград : Ленинград, 1955. 311 с.
6. Матвеев Г.К. Вина в советском гражданском праве. Киев, 1955. 307 с.
7. Орвач С.М., Тищик Б.И. Основы римского частного права : Навчальний посібник. Львів : Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 2000. 238 с.
8. Постанова Верховного Суду від 03.12.2018 у справі 317/346/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78529001>
9. Про практику розгляду судами справ за позовами про відшкодування шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92>
10. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки : Постанова № 4 Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13>
11. Постанова Тернопільського апеляційного суду від 11.02.2019 р. у справі 607/10490/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79861338>
12. Резніченко С., Церковна О. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди: теорія і практика : монографія. Одеса : ОДУВС, 2009. 188 с.
13. Рішення апеляційного суду Миколаївської області від 29.09.2008 р. у справі 22ц-1809/08. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9134626>
14. Рішення апеляційного суду Сумської області від 15.05.2007 у справі 22-Ц-629/2007. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2089246>
15. Спасибо-Фатеева І. *Науковий висновок щодо підстав та умов відповідальності нотаріуса за Цивільним кодексом України та ст. 27 Закону України «Про нотаріат»*. URL: http://yurradnik.com.ua/vis_exp/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%B0%D1%83%D0%BC%D0%BE/
16. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.04.2014 р. у справі 6-5525св14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38390766>
17. Ухвала апеляційного суду Кіровоградської області від 07.08.2012 р. у справі 22-ц/1190/1937/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25576791>
18. Церковна О.В. Умисел потерпілого як підстава звільнення від цивільно-правової відповідальності. *Університетські наукові записки*. 2010. № 4 (36). С. 63–68.
19. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40-44. 356 с.
20. Цивільний кодекс Української РСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>